

Éra Rooseveltova Nového Údělu je bezesporu klíčovým obdobím moderních dějin USA. Je proto třeba uvítat, že pokus o její právněhistorickou rekonstrukci vyvolal ohlas z řad významných vědeckých pracovníků. Článek dr. Karla Bertelmana, CSc., Malé zamyšlení nad F. D. Rooseveltem a fašismem, je velmi cenným a podnětným příspěvkem k širšímu zkoumání problematiky Nového Údělu, protože v něm autor vytyčuje řadu diskusních otázek.

Práce Rooseveltův Nový Úděl a státní zřízení USA (Právněhistorické studie 9, Praha 1963) si kladla za cíl objasnit zvrát ve vztazích nejvyšších orgánů státní moci Spojených států, k němuž došlo v důsledku Rooseveltových národohospodářských reforem. Jejím hlavním účelem nebylo proto podat podrobný výklad ostatních společenských vztahů zmíněného úseku amerických dějin. Lze ovšem souhlasit s K. Bertelmannem, že tyto složité otázky by vyžadovaly podrobného zpracování v díle daleko obsáhlejších. Studie se jimi zabývá jen velmi stručně a do té míry, pokud je to nezbytně nutné k podkreslení státního a právního vývoje. Rovněž v tomto polemickém příspěvku není možné podat hlubší a obšírnější zdůvodnění vyslovených názorů a je proto nutné se omezit na pouhý nástin problematiky.

Hlavní výtkou, kterou K. Bertelmann činí autorovi zmíněné studie, je poněkud jednostranný přístup ke zkoumání úlohy osobnosti F. D. Roosevelta v dějinách a zastaralý (možno snad říci přímo dogmatický) přístup k pojmání fašizačních jevů v opatřeních New Dealu.

Na mnoha místech své stati polemizuje K. Bertelmann s názory autora o údajné fašizaci resp. fašizačním procesu. Je však třeba konstatovat, že autor používá ve spojení s New Dealem pouze termínu fašizační tendence. Nejde zde o nějaké hraní se slovy. Je totiž snad správné, rozlišovat velmi přesně mezi státem fašistickým, fašizujícím a státem, v němž se pouze projevují fašizační tendence. Vymezení pojmu fašistický stát je úkol relativně poměrně snadný. Daleko obtížnější je vymezení pojmů zbývajících. Domnívám se, že o stát fašizující jde tam, kde se fašizační znaky projevují ve svém souhrnu jak v oblasti ekonomické, tak i politické, přičemž nelze jedno od druhého odtrhovat a spatřovat fašizaci výlučně ve sféře politické! O fašizačních tendencích je pak snad vhodné hovořit v takovém státě, kde u vládnoucí třídy neexistuje výrazný fašizační trend a kde se pouze počínají projevovat — více nebo méně intenzívně — symptomy fašismu, a to ať v té nebo oné oblasti.

Oprošťování právní vědy od výstřelků minulých let, kdy bylo téměř každé protidemokratické opatření soudobého kapitalistického státu označováno za fašistické, je třeba jistě přivítat, na druhé straně je však nutné dbát o to, aby tyto snahy nevyústily v popírání fašizace a fašizačních tendencí i tam, kde objektivně existovaly nebo existují.

Nyní přejdeme přímo k problému fašizace v období New Dealu. Znovu považuji za potřebné zdůraznit, že Rooseveltův reformní program zdaleka nepředstavoval nedílný celek a to jak z hlediska ekonomického, tak i politického. Naopak, při bližším prozkoumání především z třídněpolitického aspektu spatřujeme potřebu vyznačit v jeho průběhu dvě základní etapy, z nichž každá je charakterizována odlišným poměrem společenských sil uvnitř širokého hnutí podporujícího Rooseveltův program. V době, kdy F. D. Roosevelt nastoupil do presidentského úřadu, byla krize nejhlubší a její příznaky se projevovaly ve všech odvětvích národního hospodářství USA. Třídněpolitická situace byla neobyčejně napjatá. Zatímco demokratická veřejnost byla přestrašena narůstáním a aktivizací fašistických organizací, obávala se vládnoucí třída komunistické revoluce. Buržoazie jako celek včetně nejmnocnějších

monopolistů přijala proto New Deal jako jedinou záchranou alternativu, a zejména její krajně reakční vrstvy, orientované na ekonomický i politický kurs fašistické Itálie, získaly na čas významné pozice v některých nově zřízených vládních orgánech pro regulaci národního hospodářství a jejich představitelé v té době výrazně ovlivnili celkový trend New Dealu.* Vedoucí osobností profašistického kursu byl generál Hugh Johnson, jehož Roosevelt jmenoval do čela nejvýznamnější instituce New Dealu — Správy pro průmyslovou obnovu**. Johnson byl velkým přívržencem fašismu. Se svými spolupracovníky podrobně studoval italské korporální zřízení a byl v úzkém kontaktu s italskými fašistickými národohospodáři. Nařízením ze dne 15. července 1933 jej president obdařil zcela diktátorskou pravomocí. Stoupenci fašistického korporálního zřízení ovládali v té době rovněž Obchodní komoru Spojených států, odkud — jak o tom byla již zmínka ve vzpomenuté stati — vzešla i předloha zákona o národní průmyslové obnově. Je neoddiskutovatelnou skutečností, že italské fašistické korporace, a zejména Charta práce (Carta del Lavoro) z roku 1927, sloužily Obchodní komoře při vypracování předlohy tohoto zákona za vzor. Přesvědčivě to dokazuje jak soudobý denní tisk, tak i vědecká americká literatura pocházející od autorů nejrůznějšího politického zaměření.*** Profašistické síly v USA v čele s louisíánským guvernérem Huey Longem Roosevelta zpočátku velmi intenzívně podporovaly.

Seznámíme-li se podrobněji se stručně nastíněnými skutečnostmi, nelze dosti dobře popírat existenci fašizačních tendencí v tomto počátečním období New Dealu.

Při bližším prozkoumání sil, které stály za Rooseveltem v letech 1933—1934, vidíme, že jen několik málo nejbližších prezidentových spolupracovníků, např. Hopkins, Howe, Ickes, Cummings, Morgenthau, Wallace, zastávalo jeho politický směr „little left of center“, jinak byl politický profil celého hnutí — dá-li se vůbec o nějakém hnutí mluvit — neobyčejně různorodý. Myslím však, že je v celku neopodstatněné zde hledat nějaký problém „nadtřídní“ nezávislosti Rooseveltovy státní moci. Pravda je pouze taková, že v této době nejhlubší krize vyhovovala (po krátkou dobu ani ne 18 měsíců) reformní opatření vlády, ve větší nebo menší míře, téměř všem společenským třídám a vrstvám USA. Pokud jde o dělnickou třídu, byla ovšem zainteresovanost na reformních opatřeních z převážné části výsledkem subjektivního, živelního a okamžitého zájmu, bez ohledu na objektivní perspektivy vývoje.

Pro pojetí fašizačních tendencí na počátku New Dealu je zvláště poučný postoj Komunistické strany USA, který se nezměnil ani v současné době při důkladném přehodnocení celé Rooseveltovy éry, o němž se K. Bertelmann ve své stati zmiňuje. Teprve druhá polovina roku 1934 je i nadále správně posuzována jako období progresivního zvratu, v němž došlo k vytříbení prorooseveltovsky orientovaných sil, k značným reorganizačním zásahům ve struktuře orgánů New Dealu a k přechodu krajně pravicových a fašisticky orientovaných politiků na stranu opozice. Nejvýrazněji se tyto změny projevovaly ve Správě průmyslové obnovy. Koncem září 1934 generál

* K tomu srov. zejména: Chase, *Government in Business*, New York 1935; Clark, *The Rise of a New Federalism*, New York 1938; Hofstadter, *The Age of Reform, from Nryce to F.D. R.*, New York 1955; Rozwenc, *The New Deal, Revolution or Evolution*, New York, 1949; Leweret-Terborgh, *New Deal and Government*, Washington 1939.

** Executive Order No. 6 173, June 16, 1933.

*** Srov. např. Fustfeld, *The Economic Thought of Franklin Delano Roosevelt and the Origins of the New Deal*, New York, 1956; Chase, *Government in Business*, New York 1935; Flynn, *The Roosevelt Myth*, New York 1948.

Johnson rezignoval na Rooseveltovo osobní doporučení z úřadu Administrátora a 27. září t. r. vydal president nařízení, které postavilo do čela celé akce namísto diktátora Johnsona kolektivní orgán — Federální výbor pro průmyslovou obnovu (National Industrial Recovery Board), složený z pokrokově zaměřených Rooseveltových straníků. Základní příčinou tohoto zvratu byl již ve vzpomenuté studii zmíněný odpor velkého kapitálu proti dalším regulačním zásahům federální vlády. Hospodářská situace se totiž během roku 1934 podstatně zlepšila a kody čestné konkurence uzavírané podle Zákona o průmyslové obnově začaly být brzdou realizace monopolních zisků. Naproti tomu zájem dělnické třídy a velké části maloburžoazie i střední buržoazie na reformních opatřeních vlády se z mnoha příčin značně zintenzívnily.

Chybou vedení KS USA ovšem tehdy bylo, že z daných přeměn vyvodilo důsledky pro vztah strany k Rooseveltově vládě až v předvolební kampani na podzim roku 1936, a nikoli již v roce 1934. Velmi zajímavý je i v některých aspektech nový pohled na úlohu Earl Browdera a směru, který reprezentoval v KS USA; tyto otázky ovšem bezprostředně nesouvisí s naší problematikou.

V dalším vývoji New Dealu pak fašizační tendence téměř zcela mizí z reformních opatření vlády, i když se zde ovšem dále projevují neústavní metody posilování výkonné moci.

●

Pokusy vést paralelu mezi F. D. Rooseveltem a Lyndonem Johnsonem, o nichž K. Bertelman hovoří, jsou velmi obtížné. V první řadě je nutné poznamenat, že by je samozřejmě nebylo možné provádět na základě mechanicky přejímaných znaků, ale pouze na základě důkladného rozboru společenské situace, která je v obou případech zcela odlišná jak po stránce ekonomické, tak i politické. Nelze ovšem zjednodušovat ani při srovnávání pozic Lyndona Johnsona a Barry Goldwatera a z relativně pokrokovějšího směru Johnsonovy politiky vidět jednoznačně progresivitu i v jeho programu posilování federální výkonné moci, protože znamená zajištění občanských práv pro černochoy. Ponecháme-li již stranou otázku, zda posilování federální výkonné moci skutečně k takovému zajištění povede, je třeba především vidět ostatní daleko významnější důsledky těchto opatření: oklešťování práv státních i municipálních zastupitelských sborů, omezování pravomocí místních volebních orgánů a zvyšování úlohy centrálně jmenovaného úřednického aparátu. Ruku v ruce s tím se pak i zintenzívňuje proces koncentrace politické moci uvnitř obou vládnoucích stran. Promítneme-li tyto důsledky nikoli na oblast rasistického Jihu (což je jen malá část USA), ale i na ostatní státy Unie, kde v místní správě jsou dosud relativně silné buržoazně demokratické tradice — shledáme, že takové posilování centrální výkonné moci znamená podstatné omezování prvků demokratického procesu.

●

Pokud jde o celkový pohled na Rooseveltovu éru jak z hlediska vnitrostátního, tak i mezinárodního, je snad vcelku samozřejmé, že jeho politika (byť k ní máme mnoho výhrad) byla a dosud je v podmínkách USA jedinou možnou alternativou

relativně pokrokové politiky. To je ovšem jen jedna stránka. Druhá, daleko méně známá, je ta, že mnohá opatření jeho vlády, svým obsahem demokratická, byla uváděna v život metodami zcela diktátorskými, jež podlomily a někde přímo zničily buržoazně demokratické tradiční ústavněprávní doktríny USA. Po zvratu v roce 1934 byla ústava sice potlačována v zájmu prosazení pokrokových opatření. Rooseveltovo jen velmi volně seskupené hnutí progresivních sil, které se po jeho smrti ostatně rozpadlo, však objektivně nemohlo a na konec ani nezamýšlelo provést v politické a hospodářské struktuře USA změny, jež by zajistily demokratický vývoj země. Proto po nahrazení Roosevelta Trumanem mohlo být Rooseveltových protiústavních postupů, které se staly důležitými precedenty, použito k prosazování opatření vyloženě reakčních.

Lze souhlasit s K. Bertelmannem, že ve „vývoji USA nemůžeme prostě položit rovnítko mezi specifickou vahou výkonné moci a antidemokratickými tendencemi“. Je však ale třeba mít vždy na zřeteli, že jakékoli posílení výkonné moci otevírá ve společenských podmínkách USA ať již pro současnost, či pro budoucnost široké možnosti ke zneužití. Je velmi zajímavé sledovat, jak obavy před takovým zneužitím vedly na čas i jednoznačně pokrokové osobnosti veřejného života USA do tábora protirooseveltovské opozice, a to zejména v období bojů presidenta s Nejvyšším soudem v letech 1935—1938. Bylo by nadbytečné zde opakovat to, co již o tomto konfliktu bylo řečeno dříve.* Rooseveltův projekt na reorganizaci federálního soudnictví** ze dne 5. února 1937 navrhoval poskytnout presidentovi pravomoc zcela změnit v dané situaci poměr sil především v Nejvyšším soudu USA. Návrh zákona a presidentovo poselství Kongresu, které jeho předložení doprovázelo, neobyčejně rozbouřily politickou hladinu USA. Uvnitř sil podporujících dosud Rooseveltovu politiku nastala ostrá diferenciacce. Je příznačné, že právě většina příslušníků radikálních a na Spojené státy „levicově“ orientovaných kruhů se proti návrhu zásadně postavila. Jedním z prvních ohlasů byl kritický článek významného státovědce, profesora Princetonské university E. S. Corwina***. Ačkoli prof. Corwin aktivně podporoval Roosevelta v boji s reakcí po celou dobu jeho presidentství a rovněž i ve zmíněném článku vystoupil proti tehdejší judikatuře Nejvyššího soudu se slovy „že v USA nesmí platit, že ústavou je to, co Nejvyšší soud naposled uhádl“, přesto z obav před pozdějším zneužitím protiústavních metod návrh odmítal. Shodně s prof. Corwinem psal i známý komentátor listu New York Times Walter Lippman,**** který jinak také zaujímal velmi negativní stanovisko k reakční politice Nejvyššího soudu. V době, kdy návrh počal být projednáván v právním výboru senátu, stál W. Lippmann v čele pokrokových žurnalistů, kteří bojovali proti jeho přijetí. Ve zvláštní práci věnované tomuto problému tehdy napsal: „Jestliže se americký lid nepozvedne a nezabrání přijetí tohoto opatření, tehdy ztratí svůj instinkt pro svobodu a porozumění pro ústavní vládu... Podívejme co se stane, nebude-li presidentův návrh odmítnut! Jestliže jeden president odstraní zákonem dvoutřetinovou většinu Nejvyššího soudu... jaká je záruka, že jiný president neučiní totéž?... Jestliže president Roosevelt vyřadí soud vytvořený Wilsonem, Hardingem, Coolidgem a Hooverem, jeho nástupce bude mít usnadněnou cestu učinit totéž se soudem vytvořeným Rooseveltem.

* Viz *Právněhistorické studie* 9, NČSAV Praha 1963, str. 70—73.

** *House Documents January 5-August 21, 1937, Miscellaneous, 75th Congress, 1st Session, Document No. 142, pp. 9—10, Washington 1937.*

*** E. S. Corwin, *President and Court, A Crucial Issue*, New York Times Magazine of Feb. 14, 1937.

**** Walter Lippmann, *Time for Deliberation*, New York Times of Feb. 19, 1937; rovněž *Congressional Record*, Vol. 81, Part. 9, 75th Congr., 1st Ses', Appendix, p. 461.

A nový soud by měl velmi dobrou možnost k okleštění Listiny Práv, protože Rooseveltův soud by připravil cestu k výlučné centralizaci zákonodárné moci...^{*}

Z velmi pokrokových demokratických politiků, zastávajících celkově Rooseveltovu platformu, vystoupili proti návrhu především senátoři Burke a Bailey, kteří se zvláště aktivně zúčastnili senátních debat o předloze reorganizačního zákona, a je pozoruhodné, že tito skutečně levicově orientovaní politici se na čas objektivně dostali spolu se svými stoupenci do stejné linie s nejreakčnějšími Rooseveltovými odpůrci, jakými byli senátoři Borah, Vandenberg a Mc Carran. Důvody odporu měli ovšem u obou skupin zcela odlišný charakter. Zatímco pravice reprezentovaná především těmito republikánskými senátory byla vedena snahou zachovat Nejvyšší soud v daném složení jako baštu protirooseveltovské reakce, bojovali naopak pokrovní politici proti presidentem navrhované reformě, protože si uvědomovali, že tento útok na nejvyšší ústavní instituci by do budoucna otevřel cestu neomezené presidentské diktatuře, která by mohla být na rozdíl od Rooseveltova pokrokového režimu krajně reakční. Z toho důvodu také senát (v němž sice tehdy měli naprostou převahu demokraté — jinak stoupenci New Dealu) předlohu reorganizačního zákona zamítl většinou 70 hlasů proti 20 hlasům.^{**}

Zde stručně vylíčená demokratická opozice proti návrhu nejdemokratičtějšího presidenta USA je jen stručným výřezem z bohaté problematiky. Snaží se pouze ukázat, že progresivnost Rooseveltových opatření a snah byla ve složitých podmínkách americké společnosti — vzhledem ke způsobu, jímž byly prosazovány — mnohdy natolik sporná, že je zcela oprávněné vyslovit v této souvislosti názor o některých antidemokratických tendencích, jež byly v průběhu Rooseveltova presidentství vneseny do státního a společenského života USA.

Na závěr je snad možné vyslovit naději, že tato užitečná výměna názorů nebude posledním slovem v naší právněhistorické literatuře a že další všestranné bádání v této oblasti vyústí v objektivní a komplexní zhodnocení celé Rooseveltovy éry.

Redakce uveřejňuje polemiku dr. Bertelmanna i odpověď autora současně, neboť dlouhé roční přestávky mezi jednotlivými svazky Právněhistorických studií by výměnu názorů v diskusi značně ztížily. Redakce zároveň předpokládá, že polemika přispěje jak k objasnění širších historických souvislostí Rooseveltova New Dealu, tak i vývoje státu a práva v USA mezi dvěma světovými válkami.

* W. Lippmann, *The Supreme Court Independent or Controlled*, New York 1937, p. 7.

** *Congressional Record*, Vol. 81, Part 7, 75th Congr., 1st Ses. pp. 7375—7381.